

ԴԱԿԱՐՆԱԴԱՅԻՆ ԱՐՏԱՍՈՒՔԸ

(ՀՆԴԿԱԿԱՆ ՀՐԱՇԱՎԷՊ)

Հիմալայեան լեռներու ծոցը, Քաշմիրեան բարձրաւանդակին մօտ, կը բնակէր իմաստուն ու բարեհամբաւ մենակեաց մը: Երկնից տիրապետողը, Մակադեւան՝ աշխարհի բոլոր արարածներուն մէջէն զայն միայն արժանի դատած էր իր սիրոյն, որովհետեւ ամբողջ երկրիս վրայ, Գալարնադային հաւասարը չկար խտտամբեր պահելու ու լիասիրտ աղօթից մէջ:

Սեպ ժայռին գագաթը կը բարձրանար Գալարնադան, եւ այն անդորր ժամերուն, երբ գիշերը իր թեւերուն մէջ կը պարփաւ կէր ամբողջ տիեզերքը ու պսպղուն աստղերը սիրարժան հայեացքով մը կը դիտէին ստորեւ՝ երկիրը, միայնակեացին ջերմագին աղօթքները կ'ուղղուէին դէպ ի Մակադեւայի աթոռը:

Ու երբ դարաւոր ծառերուն մթին կատարներէն առաւօտեան առաջին ոսկեայ սըլաքները ճամբայ կը բանային, ու համայն թռչնազգիք զուարթագին դայլայով մը կը փառաբանէին սկսող նոր օրը, դէպ ի արարչին սքանչելափառ պալատը կը սուրբար Գալարնադային սրտաբուխ աղօթքը:

Իսկ այն ժամերուն մէջ, երբ իրիկնագէտի շառագոյն բոցերը կը գունաւորուէին եւ երբ համեստ պատկառուկները ամօթխածօրէն կ'ամփոփէին իրենց տերեւները, երբ վարդագոյն ամպածուկները տակաւ կ'անհետանային երկնակամարի անքննելի բարձրութեանց մէջ, ու ամբողջ բնութիւնը դիմելով դէպ ի խաղաղական քուն՝ կ'երկրպագէր Մակադեւայի մեծութեան առջեւ, Գալարնադան՝ միայն ու անապակ ինչպէս Արեւը, ջերմագին կ'աղօթէր:

Ու յեղակարծօրէն, տիեզերասասան արհաւիրանքով մը սանձարձակ, ահեղագոռ

որոտում ու մրրիկ մը կը համակէ միջոցը. եւ ահա, կայծակնացայտ բոցերու ակնախտիղ լոյսին մէջ՝ կը յայտնուի Մակադեւան: Հուսկ յետոյ կը լսուի անոր ձայնը, մինչ քամին կը մեղմանայ եւ հրածուկները կը դալարուին անոր ոտքերուն ներքեւ: Ու կ'ըսէ Մակադեւան.

— Ո՛վ մահկանացու, քու սրտաբուխ աղօթքներդ զգրեցին իմ աթոռիս պատուանդանը. երկնային լուսաւորները շեղեցան իրենց ճամբէն եւ բովանդակ երբեակ տիեզերքները սարսեցան: Ըսէ՛, ի՞նչ բանի կը կարօտիս, եւ ես պիտի կատարեմ քու փափաքներդ:

— Ո՛վ հայր լուսաւորութեան, տիրապետող տիեզերքի, — կ'ըսէ Գալարնադան — մարդիկ կը տառապին. վաղը մօր ծոցէն սիրասուն գաւազ կը յափշտակէ, արեւը մշակին հունձքը կ'այրէ, եւ հեղեղներն անոր բնակարանը կ'ոչնչացնեն: Տէ՛ր օգնէ քու ձեռակերտդ եղող թշուառ էակներուն, դո՛ւն, որ հայրն ես լուսաւորութեան եւ տիրապետող տիեզերքի:

Ու կը բացագանչէ Մակադեւան (իսկ անոր ձայնը քաղցր է ու հաճելի, ինչպէս խոսովիւնը առուակի, եւ անոր խօսքերը յար եւ նման են արտոյտի մը երգին):

— Ես չեմ կրնար մարդոց երջանկութիւն տալ, որովհետեւ իրենց իսկ մէջն է երջանկութեան եւ դժբախտութեան աղբիւրը: Բայց ես պիտի տամ քեզի ամենայն զօրութիւն եւ իշխանութիւն, ինչ որ կարող է մարդ էակը կրել: Ղնա՛, օգնէ՛ մարդոց, եւ թո՛ղ անոր մէջն ըլլայ քու վարձատրութիւնդ:

Ու Գալարնադան կ'իջնէ մարդոց քով, եւ կը հրաւիրէ զանոնք ի մի հաւաքելով՝ իրենց դաշտերուն մէջ փորել լայն ու խոր կաւառներ, որոնք արգելք ըլլան ողորումներուն, եւ կերտել բարձր ամբարտակներ՝ ջրերու յաճախակի, մեծ արշաւանքներուն դէմ: Յետոյ ան՝ մարդոց կը սորվեցնէ ճարտարագործութիւն ու գեղարուեստ, եւ կը խրատէ զիրենք միշտ սիրով ու միատեղ ապրիլ, որ կարողանան զօրաւոր ըլլալ եւ երկիւղ չունենալ ոչ վայրենի դադաններէն,

ոչ աշխարհաւեր հեղեղներէն եւ ոչ իսկ երաշտութենէն:

Ու Գալարնադան տեսնելով իր աշխատութեան երախայրիքը, հոգին կը լեցուի անխառն ուրախութեամբ մը: Ու մարդիկը օրհնելէն ետքը, երբ կը բարձրանայ Հիմալայի գագաթը, բազկատարած կը խոնարհի Մակադեւային առջեւ՝ գոհարանական ջերմագին աղօթքներով:

Ու երկրի երեսէն վեր կը բարձրանան շողիները, որոնք կուտակուելով ամպերու ձեւով, լեռան ամբողջ կատարը կը շրջապատեն ու անտեսանելի կը դարձնեն Գալարնադան:

Կ'անցնին տարիներ, կ'անցնին դարեր, կ'անցնին հազարաւոր տարիներ:

Ու ահա կը ցրուին ամպերը, լեռան կատարը կը պարզուի, եւ Մակադեւան կը յայտնուի Գալարնադային առջեւ: Ան այս անգամ կը յայտնուի առանց որոտմունքի եւ կայծակի, սակայն թեթեւ արտմութիւն մը կը ծածկէ անոր ճակատը: Եւ կ'ըսէ Մակադեւան.

— Նայէ՛:

Ու Գալարնադան ակնարկը կ'ուղղէ ըստորոտը՝ հարթավայրերուն վրայ, եւ կը հիանայ, որովհետեւ դրախտի նման ծաղկած էին անոնք: Մարգագետինները կը փալիլին զմրուխտեայ խոտերով. պարարտ ոչխարներ, կովեր եւ նրբեղիւր այծեր խաղաղօրէն կ'արածին արօտներուն մէջ. հողմիկը կը ծփայ ոսկեգոյն արտերուն վեւ ու կ'ուռեցնէ ջրանցքին վրայ արագապէս սահող թեթեւալաց նաւերուն առագաստները: Հիւթալի պտուղներով ծանրաբեռն ճիւղեր՝ խոնարհաբար վար կը հակին, իսկ համապարփակ կանանչադարձութեան մէջէն սիգապանծօրէն վեր կը բարձրանան մեծակառօյց պարիսպներ ու հոյակապ պալատներ:

— Ասիկա իսկական երկնային դրախտն է, կը բացագանչէ Գալարնադան անխառն հիացմամբ:

— Նայէ՛... կը կրկնէ Մակադեւան:

Ու կը բացուին Գալարնադային աչքերը, եւ անոր սիրտը կը լեցուի անհուն տրտա

մութեամբ եւ ամօթով: Կը տեսնէ հիւղակներ՝ տնակներուն պատկանող, կը լսէ հառաչանքներ՝ անապաւէններուն որտէն արծաղուած, կը տեսնէ բազուկներ՝ յոգնաբեկ ու ուժաթափ անդուլ աշխատանքէն, իսկ ձեռքեր՝ տկարացած մեղկաբարոյ կեանքէն ու փարթամութենէն: Կը բացուին անոր աչքերուն առջեւ նաեւ ստորեւ վխտացող մարդոց սրտերը, եւ շրջակայքին ամբողջ գեղեցկութիւնը կը խաւարի կեանքին անկերպարան տգեղութիւններուն առջեւ:

Եւ կ'ըսէ Մակադեւան.

— Հասկցիր, — ու կը հեռանայ:

Ու Գալարնադան կը հասկնայ, թէ այլեւս ողորումները այնքան ահաւոր չէին մարդոց համար, եւ թէ չարիքն ու նախանձն են ողորած հիմա մարդոց սրտերը, — այնպէս՝ ինչպէս նորազարթուն արօտավայրերուն կը պատահի զարնանային ողորումներու առաջ. թէ չկայ այլեւս անխաթար մնացած տեղ մը, այլ մարդոց սրտերը առանց սիրոյ ու գթութեան՝ չորացած են այնպէս, ինչպէս խոտերը արեւու կիզիչ ջերմութեան ներքեւ: Թէ՛ ալ հեռու են փախած գազանները եւ օձերը պահուրտած են իրենց ընդհողեայ ծակերուն մէջ, — սակայն՝ իրենք մարդիկ են գաղաններու փոխարկուած, եւ ատելութեան օձը բոյն է կերտած անոնց սրտերուն մէջ:

Ու կ'իջնէ Գալարնադան մարդոց քով, եւ կը քարոզէ անոնց սիրոյ վսեմութիւնը, ընդհանուր անյիշաչարութիւն սփռելով Քաշմիրեան երկրին մէկ ծայրէն միւսը:

Եւ երկար տարիներ կը քարոզէ ան, մինչեւ որ հպարտ ու ամենակարող իշխողները կը ձայնեն միաբերան.

— «Եղբայրներ, սիրենք այլեւս բոլոր տկարներն ու անկարները, եւ օգնենք անոնց, աշխատակցելով իրենց՝ մեր ոյժին ու նոնց, աշխատակցելով իրենց՝ մեր ոյժին ու նոնց, հարստութեան թոյլատրած չափով: Որովհետեւ մենք ամէնքնիս ալ եղբայրներ ենք, ամէնքնիս ալ լուսաւորութեան հօր եւ տիեզերաց տիրապետողին մեծն Մակադեւայի զաւակներն ենք»:

Իսկ անկարներն ու տկարները համակերպելով այս սիրոյ հրաւերին կ'աղաղակեն.

— «Է՛, մենք ալ սիրենք հպարտ տիւրապետողները, մենք ալ ներենք անոնց, որովհետեւ մենք ամէնքս ալ ընկերներ ենք, դաւակները՝ միեւնոյն հօր՝ Մեծն Մակաղեւային, որ հայրն է լուսաւորութեան եւ տիրապետող տիեզերաց»:

Անհուն ուրախութեամբ մը կը լեցուի Գաւարնադային հոգին. եւ իրմէ աւելի երջանիկ մէկը չկայ երկրիս երեսը: Ան կ'օրհնէ մարդիկը եւ բարձրանալով լեռան գագաթը՝ ջերմագին աղօթքներով կը խոնարհի Մակաղեւային առջեւ:

Ու երկրիս չորս կողմերէն շողիներ կը բարձրանան, կը խտանան ամպերու ձեւով, եւ լեռան ամբողջ կատարը շրջապատելով անտեսանելի կը դարձնեն Գաւարնադան:

Կ'անցնին տարիներ, կ'անցնին դարեր, կ'անցնին հազարաւոր տարիներ:

Եւ ահա, լոկ ձեռքի շարժումով մը, Գաւարնադան կը ցրուէ ամպերը, ու կը բացուի իր տեսութեան առջեւ ամբողջ Քաշմիրեան բարձրաւանդակը:

Կը նայի ան... եւ ցաւագին աղաղակ մը կ'արձակէ կուրծքին խորէն. ու այն աղաղակը կը սասանեցնէ ամբողջ տիեզերքը ծովերու անդունդներէն մինչեւ ամենաբարձր աստղերը: Արտասուքը դառն ու ջերմահոս, կը ցայտեն անոր աչքերէն ու կը հոսին ժայռերուն վրայ: Ան կը տեսնէ, թէ մարդիկ մոռացութեան են տուած իր վարդապետութիւնը, թէ՛ սիրոյ անունը լոկ դըրքերու մէջն է մնացած, եւ թէ այն սուրբ զգացման ոգին տնհասկնալի է դարձած անոնց համար: Գարձեալ զօրաւորներն ու զոռոգներն է որ կը բնակին մարմարակերտ սպարանքներու մէջ, դարձեալ երկրին բոլոր բարիքները անցած են անոնց ճանկերուն մէջ, դարձեալ լսելի կ'ըլլան նօթիներուն հառաչանքներն ու բողոքները՝ իրենց

կեղեքիչներուն ձեռքէն, ու սիրոյ մեծ ոյժը դարձեալ չքացած է:

Ու Գաւարնադան, իր հոգւոյն ամբողջ ոյժն ու սրտին բովանդակ բոցը աղօթքի մը, աղաղակի մը մէջ խտացնելով՝ կ'իյնայ Մակաղեւայի առջեւ...

Բայց՝ համր ու անզգայ կերպով կը տարածուի երկնակամարը... , հաճանազեղ արեւուն կը յաջորդեն քաղցրատեսիլ աստղերը. այնուհետեւ աստղերն ալ կը մարին ու դարձեալ սովորական կարգով փառլուեն արեւը կը յայտնուի... — Իսկ Մակաղեւան խուլ է ուղղուած աղօթքին առջեւ:

Ու Գաւարնադան, կը մխրձուի մտածմունքներու խորին անդունդներուն մէջ, մինչ ամպերը տակաւ կը ծածկեն զինքը:

Կ'անցնին տարիներ, կ'անցնին դարեր, կ'անցնին հազարաւոր տարիներ. իսկ ան՝ միշտ հոն է՝ անխփփոս գիրքով, եւ՝ հանապազատաբար կը խոնարհի իր վսեմ դադափարին՝ մարդոց երջանկութեան համար: Եւ լոկն ու դառն արտասուքը կը կաթկըթին անոր աչքերէն վար. կը կաթկըթին, կը կաթկըթին ու կը հոսին, եւ առուակ մը ձեւացնելով՝ կը կարկաչեն լեռան լանջքերն ի վար:

Մարդիկ կը պատմեն, թէ ով որ խմէ այդ առուակին ջուրէն, կը կորսնցնէ իր խելքը եւ իր կեանքի ամբողջ տեսողութեանը ընթացքին՝ մարդկային ազգը աւելի երջանիկ ընելու միջոց մը կը փնտռէ: Եւ ամէն ոք կը ծիծաղի այդ անուրջով տարուող մարդուն համար, կրկնելով ուրիշներուն պէս.

— «Ա՛ս ալ վատի աղբիւրէն է խմեր, սա ալ Գաւարնադայի արտասուքովն է արբեր»:

(Թրգմ. Պուլկարերէնէ)

Կ. Պ. ԼԱՍԷ

Պ. Շըշիկ «Ազգարար»ի մէջ սկսած է մատնանշել եւ սրբագրել հայ մամուլին մէջ երեւցած «առնելի սխալները որ կը պոռան» ինչպէս ինք կ'ըսէ. սակայն լաւ հասկնալով, գովելի նախանձայնութեան հետ՝ շատ համեստ է ան, եւ չ'ուզեր իր վրայն առնել անսխալ պատգամաւորի հովեր ու թեւեր:

Ահա իր նախափորձերը.

ԱՅԼԱՍԵՆՈՒՄ՝ կը սրբագրէ աշխատեալ.

ՄԱՋԱՊՈՒՄ՝ (զոր սարսափելի սխալ կը կոչէ)՝ կը սրբագրէ մագապոչը, հեգնելով մագապոչը որպէս թէ մագէսն եւ ուտելիք ապոչէն առաջ եկած ըլլայ:

Օգտուելով հեղինակին համեստութենէն, պիտի դիտել տանք թէ մագապոչը բացարձակապէս սխալ է. ընդհակառակն մաքուր եւ ընտիր բառ է, մանաւանդ թէ ոսկի դարուն բովէն՝ ինչպէս իրեն ծանօթ մագապոչը:

Մագապոչը, ստոյգ է, կը ծագի մագէսն եւ ապոչէն = ապրիմ (բային արմատէն եւ ոչ ուտելիք ապոչէն). հմտ. խամուր = խամրիմ = անխամուր. ինչպէս պուրծ = պրծանիմ - փրծաւիմ. թուրծ = թրծեմ. թուրմ = թրմեմ:

Ուտի մագապոչը կը նշանակէ մագէ կամ մագով ապրիմ = ագատիլ, (մագ մնաց որ աչքին դաշէր), հագիւ ճողոպրիլ. նոյն ձեւով է մագապուրծն ալ, մագով պրծիլ, ագատիլ:

Եւ ապրիմ (= ագատիլ) հոմանիշ ըլլալով պրծանիմին, կատարելապէս հոմանիշ են եւ կը մնան մագապոչը եւ մագապոչը:

Պ. Շըշիկ մոռցած էր որ խարագանած էր ծոյլ հայ գրագէտը որ բառգիրք չի նայիր. կը զգայ որ գործածած խարագանը իրեն ալ դպեր է: Առձեռն եւ Հյգլ. լեցուն են օրինակներով եւ բացատրութիւններով:

ՍԱՌԱՍԱՆՈՅ՝ անքերական եւ խորթ ձեւը յաջող կերպով կը սրբագրէ սառուցարան (սառուցաւոյտ), եւ չախորժողին կ'առաջարկէ ուրիշ ազնիւ եւ գեղեցիկ ձեւեր՝ սառնարան, սառնակոյտ:

Պ. Շըշիկ սառցակոյտի այլանդակութեան քով կրնար յիշել եւ խարագանել Պ. Քարտաշի (տես Սիոն, մարտ) ոգի ի բռնի պաշտպանած յոռեգոյն ձեւերը՝ արեւաբաւ (փոխանակ արիւնաբաւ), գործնէրքիւն (փոխանակ գործնէրքիւն), տես Հ. Արսէն Վ. Ղազկիւսանի «Մի գրեք... այլ գրեցեք»ը այս բառերուն շուրջ:

«ՄԻԹԱՐ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾՈՒՆԷՆԻԹԻՒՆԸ»

Հանրածանօթ եւ մեր սիրելի բարեկամ Տոքթ. Վ. Թորգոմեանի ամիսներ առաջ կատարած գեղեցիկ բանախօսութեան արձագանգն եւ ամփոփումն է որ յատկապէս պահած Միթար Աբբասի երջանիկ փոխման տարեդարձին՝ կը հրատարակենք սիրով, միանգամայն երախտապարտ զգացումով հանդէպ հմուտ բանախօսին՝ որ այնքան յարգանք եւ սէր կը տածէ մեր Մեծ Հիմնադրին, եւ նոյնը կը ջանայ տոգորել մեր սիրելի ազգակիցներուն սրտին մէջ:

ԽՄԲ.

Անցեալ Յունուար 25ին, Սեւրի Մուրատեան վարժարանի դահլիճին մէջ Տոքթ. Վ. Թորգոմեան խիստ շահեկան բանախօսութիւն մը կատարեց Միթար Աբբասի կեանքին եւ բազմազարեան գործունէութեան շուրջ՝ ի ներկայութեան ընտիր բազմութեան մը, Վառձապուհ Ս. Քիլարեանի եւ Վիեննական Միթարեան ներէն Վեր. Հ. Ներսէս Վ. Ալինեանի:

Յարգելի բանախօսը իբր հին բարեկամ եւ ջերմ հիացող մը Միթարայ եւ իր Միաբանութեան երկհարիւրամեայ ազգօգուտ գործունէութեան, պատկերալից եւ խանդավառ ոճով մը ներկայացուց Միթարայ կեանքին գլխաւոր գիծերը, 1676էն, իր ծննդեան թուականէն մինչեւ 1749, փոխադրելով ներկաները Սեբաստիոյ Ս. Նշանի վանքին միայնութենէն մինչեւ Էջմիածին, Սեւանայ կղզեակին արձագանգող աւալութիւններէն մինչեւ Վոսփորի գեղածիճաղ մայրութիւններէն մինչեւ Վոսփորի գեղածիճաղ ափունքները, Բերիա, Կիպրոս, Արշիպեղագոսի կղզեակները եւ վերջապէս Վենետիկ՝ ուր շնորհիւ տեղական իշխանութեանց ասպնջական ոգիին, Միթար պիտի կարենար վերջապէս հաստատել իր բոյնը եւ ուր, Ս. Ղազարու այնքան բանաստեղծական ամայնութեան մէջ իր յաջորդները պիտի երկնէին գրական վերածնունդը մեր ազգին:

Հուսկ յետոյ յուզումնալից բառերով յարգելի բանախօսը ոգեկոչեց Միթարեան Միաբանութեան երկհարիւրամեայ յոբելինական հանդիսաւորութիւնները Հայր Ալիշանի աթոռակալութեան օրով, հանդիսաւորութիւններ՝ որոնց ինքն իսկ մասնակցելու բախտաւորութիւնն ունեցած էր եւ ուր, Միթարայ մասունքներուն